

KULTURA

(Culture)

Lidé jsou sice živočichové, ale živočichové zvláštní, od ostatních odlišní. Tímto rozdílem je **kultura**, hlavní důvod a příčina naší adaptability (přizpůsobivosti) a evolučního úspěchu. Společenské a kulturní prostředky (potřeby, možnosti a způsoby) adaptace, hrály kruciólní (velmi důležitou, rozhodující, klíčovou) roli v evoluci hominidů.

Společnost je organizovaný život ve skupinách. Podobně jako lidé, i řada jiných živočichů, včetně opic (apes and monkeys), vlků, mravenců, žije též v organizovaných skupinách. Například řada opic žije v sociálních čili společenských mnohočetných skupinách, zvaných tlupy, sestávajících z více samců a samic a jejich potomků (mláďat), v nichž vládne dominantní hierarchie, tj. společensky stupňovaná organizace, v čele s „vůdcem“

α -samcem, skupinou hrajících si mláďat, s různými koordinovanými motorickými (pohybovými) a jinými aktivitami, které řídí komunikaci a kontakty mezi členy skupiny. (Pozn.: Vzorové chování: soubory pohybových sekvencí (sledu pohybů), dorozumívání a jiné etologické projevy - lokomoce, aktivita, potravní chování, rozmnožovací a sociální chování, komunikace).

Lidské populace ovšem nejsou organizovány pouze na základě vrozených (habituálních) aktivit a vzájemných vztahů, ale též tím, že jsou vystaveny vlivu obecné kulturní tradice. Kulturní tradice, nebo jednodušeji prostě kultury, jsou přenášeny učením a jazykem. Před více než 100 lety, ve své klasické knize „Primitive Culture“, britský antropolog Edward TYLOR proponoval (nabídl k úvaze), že systém lidského chování a myšlení není náhodný. Tyto systémy se spíše řídí přírodními zákony, a tím mohou být studovány vědecky. Taylorova definice kultury stále nabízí dobrý přehled o samotném předmětu hlavního zájmu antropologie jako vědy (co do obsahu a podstaty), a je stále zhusta citována: „Kultura... je komplex či složitý celek, který zahrnuje vědomost, znalost a dovednost, víru, umění, morálku, právo, zvyky, obyčeje a sklony (i vzdělanost), které si člověk osvojil (nabyl, získal) jako člen (součást, příslušník) lidské společnosti (TAYLOR 1871/1958). Kruciólní větou či rozhodujícím výrokiem, je, ..., „kterou si člověk osvojil jako člen lidské společnosti“.

Taylorova definice je zaměřena, resp. se soustřeďuje na víru, náboženství, předsvědčení a chování, které si lidé osvojili (nabyli, získali) nikoliv biologickou dědičností (tedy je nezdědili), nýbrž je získali tím, že žili a vyrůstali v konkrétní společnosti, kdy byli vystaveni vlivu určité konkrétní (partikulární, specifické) kulturní tradice. Enkultura je proces, jímž se dítě učí své kultuře.

CO JE KULTURA ?

(What is Culture ?)

Kultura je všezahrnující a všeobklopující

(Culture is All-Encopassing)

Pro antropology kultura zahrnuje daleko více než jen kultivovanost, jemnost, vytríbenost, vybroušenost, eleganci či uhlazenost, vkus a styl, nebo sofistikovanost (zkušenost, znalost světa, být intelektuálně na výši apod.), vzdělanost, ocenění, vnímání a porozumění „krásnému umění“. Nejen vzdělání, graduovaní lidé, resp. lidé s vysokoškolským vzděláním, ale všichni lidé jsou kulturní. Nejzajímavější a nejvýznamnější hybné síly či vlivy jsou ty, které ovlivňují děti v průběhu či procesu enkulturace. *Kultura*, jak je definována antropologicky, zahrnuje i takové charakteristiky, které jsou někdy a některými považovány za triviální (všední, banální, vulgární) a nevhodné pro seriózní bádání či studium, jako je např. tzv. „popkultura“. Abychom mohli porozumět soudobé kultuře Severní Ameriky (Pozn.: N.B. Evropy!), musíme brát v úvahu televizi, zařízení rychlého stravování či občerstvení (bistra, snack-bary, fast-foody), sport a hry. Jako kulturní projev či manifestace kultury, musí být rocková hvězda stejně zajímavá jako dirigent symfonického orchestru, a humoristická kniha či komiks stejně důležité jako dílo oceněné prestižní literární cenou.

Kultura je obecná i zvláštní

(Culture Is General and Specific)

Všechny lidské populace mají kulturu, která je tudíž majetkem či vlastnictvím celého rodu *Homo*. (resp. ...všechny lidské skupiny mají nějakou kulturu, kterou, jako takovou, tudíž sdílají všichni příslušníci rodu *Homo*....).

To je „Kultura“ s velkým „K“ (Culture; „C“) *in sensu lato*, tj. kultura obecně, v nejširším smyslu významu toho slova, taková „Kultura“ v **obecném** slova smyslu je schopnost či způsobilost (kapacita) a vlastnictví všech Hominidů (členů rodu *Homo*, současných i vymřelých).

Ovšem, antropologové používají slova „kultura“ k popisu různých a proměnných kulturních tradic konkrétních (specifických) společností.

To je **kultura** v konkrétním, specifickém slova smyslu, „kultura“ s malým „k“ (culture, „c“). Lidství či lidstvo sdílí schopnost obsáhnout či pojmout kulturu jako takovou, ale konkrétní lidé žijí v konkrétních (partikulárních) kulturách, do nichž jsou enkulturováni různým způsobem. Všichni lidé vyrůstají v nějaké konkrétní, místní (partikulární) soustavě kulturních pravidel (norem, zákonů, řádu, zásad, regulí apod.), které jsou přenášeny přes generace. To jsou specifické kultury nebo kulturní tradice, které antropologové studují.

Kultura je naučená (Culture Is Learned)

Snadnost a lehkost s jakou děti absorbují čili vstřebávají a doslova pohlcují jakoukoliv kulturní tradici odráží (reflektuje) jedinečnou, unikátně, resp. jedinečně rozvinutou schopnost hominidů – učit se. Existují různé způsoby učení, některé z nich sdílíme společně i s jinými živočichy. Jeden způsob učení je **individuální situační učení**, když se živočich učí z vlastní zkušenosti a je základem pro budoucí chování. Například, vyhýbání se ohni po zkušenosti, že pálí event. způsobí bolestivé poškození, spáleninu (dítě se poprvé spálí o plotnu, žehličku, svíčku apod.)

Živočichové dále vykazují **sociální situační učení**, kdy se učí od jiných či ostatních členů sociální skupiny k níž náleží, a to nikoliv jen prostřednictvím jazyka. Vlci se například učí strategii lovu od ostatních členů smečky. Sociální situační učení je obzvláště významné a důležité u primátů, našich nejbližších příbuzných v živočišné říši.

Konečně existuje **kulturní učení**. To je založeno na unikátně (jedinečně a výjimečně) vyvinuté schopnosti používat **symboly**, znaky, které nemají žádnou nutnou nebo přirozenou souvislost s věcmi, které označují neboli symbolizují. (Konkrétní předmět sloužící k označení nějakého abstraktního pojmu.).

Kritickým momentem (rozhodující a osudová vlastnost) v evoluci hominidů je právě kulturní učení. Prostřednictvím kultury lidé tvoří, pamatují si, nezapomínají a vzpomínají a zabývají se ideami (základní, vůdčí myšlenka, pojem, představa). Lidé chápou, rozumí a používají (aplikují) speciální systémy symbolických významů. Antropolog Clifford GEERTZ definuje kulturu jako ideje založené na kulturním učení a symbolech.

Kultury jsou soubory „řídících mechanismů“, plánů, zamýšlených projektů, předpisů, pravidel, resp. zákonů, směrnic, zásad a konstruktů, tj. člověkem vytvořených pojmových systémů, tedy to, co by dnešní „počítačovědci“ označili jako programování chování. (GEERTZ 1973, str. 44).

Takové programy jsou lidmi absorbovány (vstřebávány či přebírány) v procesu enkulturace jako konkrétní tradice (soubor ustálených zvyklostí a obyčejů střežených a zachovávaných pokoleními; názory a myšlenky přecházející z generace na generaci). Lidé postupně internalizují (berou za své) dříve ustanovený systém významů a symbolů, které používají k definování či vymezení svého světa, k vyjádření svých pocitů, přání a tužeb, k jejich posuzování a hodnocení. Potom tento systém pomáhá vést či řídit jejich vnímání a chování po celý život.

Každý člověk či jedinec začíná bezprostředně vědomým i nevědomým učením ve vzájemných vztazích s jinými jedinci (lidmi) internalizovat, resp. inkorporovat (vtělit, přijmout do sebe, za své) kulturní tradice procesem enkulturace. Někdy je kultura naučena přímo (cvikem či přísným výcvikem,

drežúrou), například, když rodiče učí své děti říkat „děkuji“. Děti věnují pozornost právě těm věcem, které „jdou okolo“. Děti mění své chování ani tak proto, že jiní lidé jim to říkají, ale spíše jako výsledek jejich vlastních pozorování a narůstajícího uvědomování si toho, co jejich kultura považuje za dobré (správné) a co za špatné (chybné).

Severoameričané si osvojují názory (pojmy, ponětí) své kultury o tom, jak daleko od sebe by lidé měli stát, když spolu mluví, ne že by jim někdo řekl, aby dodržovali určitou vzdálenost, ale postupným procesem pozorování, zkušeností a vědomým i nevědomým pozměňováním chování. Latinoameričanům (čili latinsko-americkým obyvatelům USA) nikdo neříká, aby stáli blíže k sobě, než tak činí Severoameričané, ale oni se to naučí tak jak tak dělat, jako součást jejich kulturní tradice.

KULTURA JE SYMBOLICKÁ (Culture Is Symbolic)

Symbolické myšlení je unikátní (jedinečná věc svého druhu) a krucální (rozhodující, klíčový) pro lidi (lidstvo) a kulturu.

Antropozka Leslie WHITE definuje kulturu jako: „... extrasomatické (netělové či netělesné, nefyzické, tj. nezděděné) časové kontinuum (nepřetržitě v čase spojitě) věcí a událostí závislé na užívání symbolů. Kultura se skládá, resp. obsahuje: nástroje, resp. pracovní pomůcky (tools), nářadí a náčiní (implements), potřeby pro domácnost, nádobí (utensil), oděv, oblečení (clothing), ornamenty, resp. ozdoby a okrasy (ornaments), zvyky a obyčeje (customs), instituce (např. manželství) vč. zavedených zvyklostí (institutions), víru a přesvědčení (beliefs), rituály (obřady, formální úkony nutné při některých příležitostech (rituals), hry (games), umělecká díla (works of art), jazyk (language) etc.,etc. „, (WHITE 1959, str. 3).

Podle Whiteové kultura vznikla, když naši předkové si osvojili (nabyli, získali) schopnost vytvářet si a vyjadřovat se symboly nebo nabyli schopnosti „... bohatě a libovolně (arbitrárně, jakkoliv, závisle i na okamžitém nápadu či popudu) vytvářet a propůjčit věcem nebo událostem nějaký význam a odpovídajícím způsobem a ve shodě s tím, pochopit a porozumět takovému významu (WHITE 1959, str. 3).

Symbol je někdy verbální (vyjádřený slovy), jindy neverbální (nevyjádřený slovy), v rámci konkrétního jazyka nebo konkrétní kultury, který se ustálí a platí pro něco jiného. Symbol nemá žádnou jednoduše samozřejmou (jasně viditelnou, očividnou) přirozenou nebo nutnou souvislost (vazbu) s tím, co symbolizuje. Domácí mazlíček, který štěká, není o nic přirozenější „dog“ („pes“) než „chien“ (fr.), „Hund“ (něm.) nebo „mbwa“ (svahilsky), použijeme-li slova ve francouzštině, němčině nebo svahilštině pro zvíře, pro něž se v angličtině používá slovo „dog“ (v češtině „pes“).

(Pozn.: symbol – konkrétní předmět užívaný k označení nějakého abstraktního pojmu; jinak, obrazné vyjádření nějakého jevu; např. každý symbol řeči (slovo) kryje nějaký pojem (K. ENGLIŠ, 1946, str. 20.)

Jazyk je jedna z rozlišujících charakteristik, patřící pouze člověku, *Homo sapiens sapiens*.

Žádný jiný živočich nerozvinul něco, co by se blížilo komplexitě lidského jazyka.

Symbyly jsou obvykle jazykové (lingvistické). Ovšemže, existují též symbyly nonverbální, takové, jako například vlajky, které jsou symbyly zemí či států (územních celků) nebo oblouky, symbolizující hamburgerové řetězce (McDonalds). Například, svěcená voda je mocným symbolem v římsko-katolické církvi. Jak je pravidlem pro všechny symbyly, souvislost (asociace, spojení představ) mezi symbolem (voda) a tím, co tento symbol symbolizuje (svatost, posvátnost) je arbitrární (libovolný, více méně jakýkoliv, závislý na popudu a nápadu) a konvenční (závislý na úmluvě, dohodě). Voda přece není skutečně „svatější“ než mléko, krev či jiné tekutiny. Svěcená voda je symbolem uvnitř římsko-katolické církve, jež je součástí internacionálního kulturního systému. Přírodní věc (přírodnina, N.B. „živel“ sensu Zdeněk Neubauer) byla arbitrárně spojena s konkrétním (partikulárním) významem pro katolíky, kteří sdílejí společnou víru a zkušenost, jež se zakládají na učení a jsou přenášeny z generace na generaci.

Po stovky tisíciletí, kdy lidé měli určité schopnosti společné, vznikla kultura. Tyto rozumové schopnosti jsou: schopnost učit se, schopnost myslet symbolicky, schopnost ovládat jazyk, schopnost používat nástroje a další výtvarky kultury (kulturní produkty, plody a výsledky kultury). Každá soudobá lidská populace má schopnost tvořit a používat symbyly, a tím kulturu vytvářet a udržovat. Naši nejbližší příbuzní – šimpanzi a gorily – mají též určité kulturní schopnosti, ale rudimentální, tj. elementární, primitivní, nedokonale vyvinuté. Avšak, žádný živočich nerozvinul kulturní schopnosti – učit se, komunikovat, shromažďovat, skladovat či konzervovat informace, zpracovávat, rozmnožovat a využívat je v takovém rozsahu jako člověk – *Homo*.

KULTURA SVAZUJE PŘÍRODU

(Culture Seizers Nature)

(Poznámka: Kultura přírodu dobývá, podmaňuje, uchvacuje, zmocňuje se jí, kořistí z ní, proniká do ní, přírodu zkrotit!, přírodu pokořit!, zvítězit nad přírodou, poručit větru dešti, etc., etc....Srovnej: „jsme pány a vlastníky přírody“ (Descartes), faustovský pathos, Francis Bacon v 17. stol.: “napnout tu děvku přírodu na skřípec a vyrvat jí všechna její tajemství“, - přístup konfrontační, kořistnický, násilný... marsický sensu Zdeněk Neubauer, 2004, tj. od boha války Marta.)

Kultura sama o sobě se přírodě vnucuje (trestá, klame, podvádí, nařizuje zákazy, zavádí, určuje).

Autor této knihy (Kottak) jednou přijel na letní tábor v 5 hod. odpoledne. Bylo horko a chtěl se vykoupat v jezeře. Ale četl táborový řád, kde se dověděl, že koupání v jezeře, resp. plavání je po 5. hod. odpolední není dovoleno, resp. je zakázáno. Kulturní systém pronikl do jezera, které je součástí přírody, a omezil ji. Přírodní jezero nezavírá v 5 hod., ale kulturní jezero ano. (Pozn.: snahou kultury je využít, pokořit a zotročit přírodu. Srv. Z. Neubauer et al. Skrytá pravda země, 2005).

Kultura potlačuje přirozené biologické pudy a instinkty, které sdílíme s jinými živočichy a učí nás, jak se vyjádřit konkrétním způsobem, tj. chováním (zvyk, obyčej, mrav).

Lidé musí jíst, ale kultura nás učí co, kdy a jak. V mnoha kulturách lidé jedí své hlavní jídlo v poledne, ale například Američané dávají přednost jako hlavnímu jídlu velké večeři. Angličané jedí rybu ke snídani, ale Američané dávají přednost teplým plackám či palačinkám a studeným vločkám (ceráliím, tj. obilninám). Brazilci si dávají horké mléko do silné kávy, zatímco Američané nalévají studené mléko do slabé kávy. Obyvatelé amerického Středozápadu obědvají nebo večeří v 5 hod. nebo v 6 hod. odpoledne, ale Španělé až v 10 hodin večer. Evropané jedí s vidličkou v levé ruce a s nožem v pravé ruce. Maso krájí nožem a ihned podávají do úst vidličkou, kdežto Američané před vložením sousta do úst vidličku rychle přehodí do pravé ruky. U Betsileo na Madagaskaru v žádném případě neexistuje říkat „jíst“ (to eat), aniž bychom řekli „jíst rýži“ (to eat rice), neboť to je jejich hlavní potravina. Jejich obliba rýže je tak silná, že ji obkládají fazolemi, brambory a jinými přílohami s velkým obsahem škrobu. Úhoř pečený ve vlastním tuku je delikatesa (lahůdka, pochoutka) pro jejich čestné hosty (návštěvy), jimž chtějí prokázat čest či jako hostitelé složit hold, tj. kategorie v níž se autor octnul se strachem, protože k úhořímú masu má kulturní averzi (odpor, nechut').

I když autor této knihy toleroval (připouštěl, i když s výhradami) například sarančata pražená na podzemnicovém oleji, chutnala ostatně jako arašidy čili jako burské oříšky. V severovýchodní Brazílii si autor zase zvykl na kuřata pečená ve vlastní krvi, což je tam oblíbené jídlo.

Podobně jako jezero na letním táboře si i lidskou přirozenost přivlastnily kulturní systémy, které ji (de)formují sterými příkazy, rozkazy, pokyny, tj. řídí a mají pod kontrolou a dozorem. Všichni lidé musí vyměšovat exkrementy z těla, tj. odstraňovat výměšky, výměty a výkaly, jako odpad výměny látkové. Ovšem, některé kultury učí lidi vyměšovat či vyprazdňovat se vestoje, jiné kultury naopak vsedě. Francouze neuvádí do rozpaků močit na veřejnosti, když běžně chodí bez ostychu na pařížských ulicích do „pissoiru“, který je jen málo chráněn před okolím. Venkovanky v peruánských horách dřepí, tj. sedí na bobku, na

ulicích a močí do škarpy nebo do kanálu. Díky svým masivním, velkým a těžkým sukňám mají s dostatek soukromí.

Všechny takové osvojené návyky jsou součástí kulturních tradic, které změnily přirozený akt či přírodní děj, v kulturní zvyk.

KULTURA JE SDÍLENÁ (Culture Is Shared)

Kultura je atributem (charakteristický znak, nezbytná vlastnost) nikoliv jednotlivců (jednotlivých individuí), nýbrž jedinců jako členů skupiny či společenských skupin (společenství, společností). Kultura je přenášena jen ve společnosti. Svě kultuře se učíme pozorováním, posloucháním a nasloucháním, mluvením či rozhovory a součinností (vzájemným ovlivňováním) s ostatními lidmi. Enkultura lidí unifikuje, tj. sjednocuje, tím, že nám poskytuje společnou zkušenost, resp. společenskou praxi.

Lidé ve Spojených státech někdy mívají potíže porozumět síle kultury (její moci, rozhodujícím vlivu, potenciálu) následkem povědomí (zásady, hodnoty), že americká kultura stojí především na ideji individualismu (jednotlivce – individua). Američané rádi říkají, že každý je nějakým způsobem jedinečný a výlučný (unikátní) a zvláštní (specifický, něčím charakteristický). Ale individualismus v americké kultuře sám o sobě je typickou a příznačnou (distinktivní) a sdílenou hodnotou, která je přenášena stovkami tvrzení, výroků, výpovědí, projevů a situací v každodenním životě. Například v dennodenním TV vysílání pořadu „real life“ (skutečný život), rodiče, prarodiče, učitelé – tedy činitelé, zprostředkovatelé a „hybné síly“ naší enkultury – tvrdí (tvrdošijně zastávají názor), že všichni jsme „nějak“ zvláštní a jedineční (someone special). Dnes rodiče – včera děti. Jestliže vyrůstali v americké kultuře, absorbovali (vstřebali, přijali, nasáli) určité hodnoty, zásady a přesvědčení přenášené z generace na generaci. Lidé se stávají činiteli, zprostředkovateli enkultury svým dětem, jako byli pro ně jejich rodiče. I když se kultura stále a nepřetržitě poznenáhlu mění či proměňuje, určité základní názory, přesvědčení (fundamentální víra v něco), světonázorové orientace, způsob výchovy dětí, přetrvávají. Uvažme například jednoduchý americký příklad takového přetrvávání: jako děti, když jsme nechtěli dojídat (a nechávali jídlo na talíři), naši rodiče nám připomínali hladovějící děti v některých cizích zemích, právě tak, jako to dělali prarodiče o generaci dříve. Zvláštní (specifické) země se ale mění (Čína, Indie, Bangladéš, Etiopie). Přesto se americká kultura opírá o přetrvávající (přenášenou) podivnou ideu, že když budeme jíst a dojídat všechny ty naše růžičkové kapusty a brokolice, můžeme stále nějak pomoci dětem rozvojových zemí.

KULTURA JE VZOROVÁ (Culture Is Patterned)

Kultury nejsou jen nahodilými, náhodnými či libovolnými soubory nebo hromadami zvyků a přesvědčení, ale integrovanými systémy (sjednocené a propojené) vzorů či vzorců chování (integrated, patterned systems). V 50. letech 20. století například většina amerických žen očekávala či předpokládala, že zůstanou v domácnosti, tj. jako hospodyně a matky. Dnešní ženy po skončení školy (koleje) očekávají, resp. předpokládají, že získají (dobrou) práci (job). Tak, jak ženy ve stále větší a větší míře vstupují na trh práce (jako pracovní síly) mění se i jejich postoje k manželství, rodině a dětem. Kromě toho, práce zatěžuje a manželství i rodinu ztěžuje. Pozdní sňatky, žít „na hromádce“ (nesezdaná manželství) a rozvody jsou stále běžnější. Tyto společenské (sociální změny, změny fungování společnosti) odráží ekonomické změny v USA, kde ekonomika se posouvá od továrenské výroby zboží, resp. průmyslu ke službám a informačním technologiím. Ekonomické změny vyvolaly změny v postojích a chování co se týká práce, společenských rolí obou pohlaví (gender roles), manželství a rodiny.

Kultury nejsou integrovány jednoduše jen převládajícími ekonomickými aktivitami a sociálními vzorci, ale též trvalými společenskými tématy, otázkami, prostorovým rozvrhem (utváření a rozložení vnějších tvarů v prostoru, tj. konfiguracemi) a světovým názorem (světonázory). Kultury vychovávají své individuální členy společně sdílet určité osobnostní rysy (osobitost, svéráz, nátura, charakter). Samostatné či izolované (separované) prvky kultury mohou být integrovány (sjednoceny, začleněny) klíčovými symboly, jako jsou například symboly plodnosti nebo symboly válečnictví (militarismus). Soubor charakteristických nejdůležitějších hodnot, klíčových či ústředních témat, integruje každou kulturu a pomáhají odlišit od kultur jiných. Například, etika práce, pracovní morálka, individualismus vs. kolektivismus, výkonnost, úspěch a sebedůvěra jsou sloupy na nichž stojí a které po generace sjednocují americkou kulturu. Jiné hodnoty jsou základem jiných kultur.

LIDÉ UŽÍVAJÍ KULTURU KREATIVNĚ (People Use Culture Creatively)

Ačkoliv kulturní pravidla nám říkají co dělat a jak to dělat, nevíme vždy, co taková pravidla vlastně diktují (přikazují, předpisují). Lidé se mohou učit, vykládat (interpretovat) a zacházet se stejným pravidlem či zásadou (předpisem, nařízením, směrnicí, regulí) různým způsobem. Spíše než by lidé jen slepě následovali diktát kultury, používají a uplatňují (aplikují) svou kulturu tvůrčím způsobem, tj. kreativně. Dokonce, i když souhlasí či shodují se s tím, co by měli či neměli dělat, lidé často nevědí, jak je jejich kultura diriguje (řídí, určuje činnost) nebo, co si jiní lidé myslí, co předpokládají či očekávají. Mnoho pravidel a předpisů je porušováno, překračováno či nedodržováno (jsou

páchány přestupky), některé pak velmi často (například, překročení povolené rychlosti řidiči).

Pro některé antropology je vhodné rozlišovat mezi kulturou ideální a reálnou (tj. kulturou dokonalou, jako ideální vzor vs. kulturou skutečně existující). *Ideální kultura* spočívá v tom, co lidé říkají, že by měli dělat a opravdu dělají, co říkají. *Reálná kultura* se vztahuje k jejich skutečnému (aktuálnímu) chování (které je v dané době živé a budí pozornost a zájem), tj. chování, které antropolog pozoruje. Tento kontrast jako “emi-ethnic contrast“ diskutován v kapitole Metody terénního výzkumu.

KULTURA JE ADAPTIVNÍ I MALDAPTIVNÍ (Culture Is Adaptive and Maladaptive)

(Poznámka: adaptace=prizpůsobení různým vlivům vnějšího prostředí; maladaptace pak špatné prizpůsobení event. neprizpůsobení.)

Aby člověk zvládal, vypořádal se nebo se prizpůbil nárokům či zátěži životního prostředí (environmentální stres), může se spolehnout jak na své biologické vlastnosti, tak na naučené vzorce chování, založené na symbolech. Vedle biologických prostředků či způsobů prizpůsobování se (adaptaci), lidské skupiny či společenství (společnosti) též využívají „kulturní adaptivní výbavu“ (cultural adaptive kits), tj. vzory či vzorce zvyků či zvyklostí, aktivit a nástrojů. Ačkoliv se lidé nepřestávají adaptovat biologicky a také kulturně (a bylo tomu tak vždy), spoleh na společenské (sociální) a kulturní prostředky adaptace během evoluce Hominidů stále vzrůstal.

Viděli jsme v Kapitole 1, že ačkoliv adaptivní chování nabízí krátkodobý užitek či výhody jednotlivcům, může škodit životnímu prostředí dlouhodobě a ohrožovat přežití čili existenci celé skupiny či společenství (společnosti). Tvůrčí (kreativní) zacházení s kulturou (rozvíjení kultury) a zacházení s životním prostředím muži i ženami, může pomáhat pečovat, resp. příznivě ovlivňovat solidní (pevnou a spolehlivou) ekonomiku, tj. potřebnou produkci (výrobu), ale může též ztenčit až vyčerpat strategické přírodní zdroje (BENETT 1969, str.19) Tím, nehledě na rozhodující a klíčovou (kruciální) úlohu či roli kulturní adaptace v evoluci člověka, kulturní znaky, vzory a vzorce mohou být též **maladaptivní**, které ohrožují trvalou existenci společnosti (skupiny), tj. přežití a reprodukci. Řada moderních kulturních vzorců, jako je politika (záměr, plán, metoda) podporující přelidnění, neúměrné (nepřiměřené a nevhodné) systémy rozdělování potravin či systému výživy, konsumerismus (nadměrná spotřeba, resp. náruživá touha po stále větším získávání majetku a předmětů, které by činily život pohodlnějším a stupňovaly životní rozkoše (auto, chata, dobrý alkohol...) spatřující v této činnosti hlavní smysl života) a znečištění životního prostředí apod., se ukazují jako dlouhodobě maladaptivní

(Poznámka: maladaptace (maladjustace) je špatné, nedostatečné přizpůsobení orgánu, organismu, jedince požadavkům vnějšího prostředí; špatné přizpůsobení jedince normám společenských skupin; obecně – nepřizpůsobení nějakého prvku nebo části potřebám a požadavkům celku.)

Kromě toho, praktiky (činné životní dění, obvyklý způsob jednání či konání, osvědčený způsob provádění něčeho), které jsou adaptivní (přizpůsobivé) nebo neškodné v jedné společnosti, mohou být v jiné nebo pro jinou společnost maladaptivní, jež jsou s to základní (dominantní) kulturu pozměnit či proměnit, nebo které ji politicky ovládnou.

Kromě hodnocení či ocenění zdrojů pro živobytí (subsistence resources) si lidé mohou vážit předmětů (např. šperků či klenotů), které zjevně nemají žádnou subsistenční (nutnou pro živobytí) nebo užitnou hodnotu (nejsou prakticky užitečné pro samotné zajištění existence), ale jsou pokládány či považovány za esteticky půvabné a atraktivní (potěší, dělají radost a přitahují pozornost) nebo zvyšují společenské postavení čili prestiž, sociální status. V dnes existujícím světovém systému (globalizovaném světě) mezinárodního obchodu a komunikace, prestiž (významnost postavení, vážnost, důstojnost, věhlas, vliv ve společnosti, vysoký stupeň společenského hodnocení) vyžadovaná jednou kulturou, může vyčerpat (zdecimovat) jeden ekonomický systém systémem jiným. Například, zvířata mohou být vybíjena pro produkty (předměty vzniklé výrobou), které nemají žádnou hodnotu pro místní lidi, ani jako potrava, oblečení či zdobení. Mnohá africká zvířata jsou před vyhynutím, když ilegální lovci, resp. pytláci reagují na poptávku (podle zákona nabídky a poptávky) sběratelů v jiných národech. Gorily jsou zabíjeny proto, že distální části jejich končetin se prodávají cizím odběratelům či sběratelům jako popelníky. Ilegální lovci vybíjejí slony a vyvážejí (exportují) kly, z jejichž slonoviny se zhotovují např. razítka nebo pečetidla (oblíbené zboží zejména v Asii), šperky, vyřezávané ozdoby nebo klávesy u klavíru. Hlavními dovozci byli Japonci a Hong-Kong, kteří pokryli 74 % světové produkce slonoviny. Populace afrických slonů během 80. let klesla z 1,5 milionu na 500.000 kusů. Mezinárodní zákaz obchodu se slonovinou může ještě slony zachránit před nenasytnou chamtivostí a dravostí poptávky cizácké kultury. Ale pro nosorožce (rhinoceros) může být již příliš pozdě, dnes jich přežívá již jen několik tisíc. Roh nosorožce se používá k obřadům (ceremoniální držadlo či rukojeť ceremoniální dýky) v Jemenu a je i základní surovinou pro výrobu afrodisiak v Asii (prostředků povzbuzujících pohlavní pud). (SHABECOFF 1989).

ÚROVNĚ KULTURY (Levels of Culture)

K destrukci čili ničení zdrojů a biodiverzity (rozmanitosti a různorodosti přírody, žijících organismů vč. ekosystémů), aby byly ukojeny či uspokojeny

kulturní “choutky“ (vkus, záliby), dochází všude na světě, kde můžeme rozlišovat různé roviny či úrovně kultury: národní, mezinárodní a subkultury.

Národní kultura (national culture) se vztahuje ke zkušenosti, naučeným vzorům a vzorcům chování, sdílených místními obyvateli, resp. příslušníky téhož národa či národnosti nebo lidem lokální skupiny.

Mezinárodní kultura (international culture) je termín pro kulturní tradice, které se rozšiřují či jsou rozšířeny za národní hranice (za hranice dané skupiny, populace). Protože kultura se přenáší učením, nikoliv geneticky, kulturní znaky či charakteristiky se mohou šířit (prostupovat, pronikat, prolínat) z jedné lidské skupiny (populace) do druhé. Dva biologické druhy nemohou sdílet své geneticky přenášené prostředky adaptace. Avšak, dvě kultury *mohou* sdílet kulturní zkušenost a způsoby přizpůsobování se (adaptace) prostřednictvím kulturních výpůjček nebo difuzí (pronikáním, prostupováním, prolínáním) nebo samovolným míšením, což jsou procesy, které vedou ke vzniku kulturních podobností v odlišných společenstvech, resp. společnostech.

Kulturní výpůjčky se děly po celou historii lidstva.

Difuze je *přímá*, když dvě kultury se mísí tím, že lidé uzavírají sňatky s příslušníky odlišné etnické, společenské, náboženské skupiny, nebo mezi sebou vedou války, nebo naopak spolu navzájem obchodují, nebo dnes např. sledují stejný TVprogram (seriály).

Difuze je *nepřímá*, když produkty a kulturní vzory a vzorce se šíří (přemísťují, přesunují) z populace A do populace C cestou populace B, aniž by existoval nějaký přímý kontakt (z první ruky) mezi A a C.

Difuzí, migrací a nadnárodními organizacemi (multinacionálně) mnoho kulturních charakteristik (rys, znak, stránka povahy, vlastnost) má mezinárodní uplatnění (rámec, rozsah, sféru působnosti). Členové římsko-katolické církve v různých zemích sdílejí (zakoušejí, prožívají, zažívají) zkušenost, např. náboženské vytržení, mají společné symboly, víru a přesvědčení, resp. věrouku a hodnoty, které jsou přenášeny jejich církví. Soudobé Spojené státy, Kanada, Velká Británie a Austrálie sdílejí společné kulturní znaky, které pocházejí od jejich společných jazykových a kulturních předcůch ve Velké Británii.

Kultury ale mohou být i menší než národy, resp. dané společnosti.

Ačkoliv lidé či členové té samé společnosti či národa sdílejí společné kulturní tradice, všechny kultury se i uvnitř vyznačují značnou rozmanitostí. Jednotlivci, vesnice, oblasti či regiony, společenské třídy a jiné podskupiny uvnitř jedné kultury, mají různou či rozdílnou naučenou zkušenost (zažitou, prožitou, poznanou) či společenskou praxi, tj. obvyklý způsob provádění něčeho), jakož i její sdílení a podílení se na ní.

Subkultury jsou různé či rozdílné, na symbolech založené vzory a vzorce chování a tradic, spojené s podskupinami v téže komplexní společnosti (složitý celek). V tak komplexních národech či společnostech, složitých celcích, jako jsou např. soudobé Spojené státy nebo Kanada, subkultury vznikají v etnikách (tj. podle etnické příslušnosti)), společenských třídách, geografických oblastech,

a náboženstvích. Náboženské prostředí a výchova Židů, Baptistů nebo Římských katolíků vytváří subkulturní rozdíly mezi nimi. Ačkoliv jsou součástí téže národní kultury, severané a jižané se vyznačují rozdíly v přesvědčení a zvykovém chování jako výsledek regionálních subkulturních odchylek (variability). Frankofonní Kanadčané (francouzsky mluvící, jejichž mateřským a komunikačním jazykem je francouzština ve francouzské části Kanady) jsou rozdílní, nápadně se odlišují, resp. kontrastují, v porovnání na subkulturální úrovni s anglofonními, tj. anglickými mluvčími v téže zemi. Italo-Američané mají své etnické tradice rozdílné od tradic Američanů irského, polského (českého) původu a např. černocho, tj. Afro-Američanů. Nehledě na typicky americké představy, že lidé by se „měli rozhodovat podle vlastního rozumu a „mít pravdu podle svého názoru“, jen málo z toho, co si myslíme je původní či originální nebo jedinečné čili unikátní.

Naše názory a přesvědčení sdílíme s mnoha jinými lidmi. Názorným příkladem, který ilustruje sílu společně sdíleného kulturního prostředí (pozadí, vlivu výchovy a vlivu okolí), budiž to, že nejradyji souhlasíme či nejpravděpodobněji budeme souhlasit s lidmi nebo se budeme nejpříjemněji cítit s těmi lidmi, kteří jsou společensky, ekonomicky a kulturně podobní nám samotným, resp. kteří jsou nám nejbližší. To je asi jeden z důvodů proč Američané pobývající v cizině mají sklon (tendenci) společensky se stýkat (žít společenským životem) či přátelit se jen navzájem (tj. zase jenom s Američany), právě tak, jako to kdysi francouzští a britští kolonizátoři činili ve svých zámořských državách.

„Vrána k vráně sedá“, praví přísloví, a u lidí tím přirozeným „peřím“ je právě kultura.

(Poznámka: subkultura=soubor specifických norem, hodnot, vzorů chování a životní styl, charakterizující určitou skupinu v rámci širšího společenství (společnosti), popř. dominantní kultury, od níž se viditelně liší, odděluje. Subkultura označuje též skupinu, která ji vytváří. Subkultury vznikají v kontextu sociální stratifikace, etnické diferenciaci, náboženské orientace, městského způsobu života a deviantního chování.)

(Více viz Kategorie kultury in Sociální a kulturní kategorie, SLON, Praha 1993)

ETNOCENTRISMUS A KULTURNÍ RELATIVISMUS

(Ethnocentrism and Cultural Relativism)

Jedním z hlavních cílů soudobé antropologie je bojovat proti **entnocentrismu**, tj. tendenci či sklonu aplikovat (uplatňovat) hodnoty vlastní kultury k posuzování či hodnocení chování a přesvědčení či názorů lidí vychovaných v kulturách jiných. Ethnocentrismus patří mezi antropologické univerzálie, jako obecný, všeobecný a všestranný jev). Lidé odkudkoliv si myslí, že důvěrně

známé (navyklé, běžné) výklady a vysvětlení jevů, názory a zvyklosti jsou i pravdivé, vhodné a morální. Rozdílné či odchylné (jiné) chování považují za divné (zvláštní, neobvyklé, nesrozumitelné, resp. neznámé a cizí). Kmenová jména (pojmenování jednotlivých kmenů), která se vyskytují v antropologické literatuře, často pocházejí z domorodého slova pro „lidé“ (people). „Jak se nazýváte?“, ptá se antropolog. „Mugmug“, odpovídá informátor. *Mugmug* naopak může být synonymum pro „lidé“ (people), ale může to být pouze slovo, jímž domorodci označují sami sebe. Jiné kmeny totiž nejsou pojímány tak zcela „lidsky“. Tyto ne zcela lidské kmeny v sousedství, resp. „ne-zcela-lidští“ lidé sousedních kmenů nejsou klasifikováni (označováni, zařazováni) jako Mugmung. Dávají jim jiná, odlišná jména, která symbolizují jejich podřadné lidství, jedinců méněcenných, lidí druhé kategorie. (Poznámka: Určitý obraz lidské diverzity spatřujeme i v etymologii při pojmenování různých skupin lidí: např. v původních lovecko-sběračských populacích označení „lidé“ je užíváno pro vlastní příslušníky skupiny a odlišné názvy, často hanlivá označení, jsou vyhrazeny pro příslušníky jiných skupin. (Viz BLAŽEK a BRŮŽEK 2005): ... pro starodávné Řeky barbaři byli všichni mimo jejich vlastní území“, byly to lidské bytosti, ale velmi podřadné“... (Dějiny, rasa a kultura, 2005).

Opakem etnocentrismu je **kulturní relativismus** (cultural relativism), který tvrdí, že chování v partikulární (jednotlivé, konkrétní, místní) kultuře by nemělo být posuzováno a hodnoceno podle standardů kultury jiné (podle ustálené míry hodnocení něčeho).

Tento názor však může též představovat určité problémy. V nejkrajnějším případě, kulturní relativismus argumentuje, že neexistují žádné vyšší, internacionální nebo univerzální principy chování (morality, souhrn mravních zásad, pravidel chování), tedy, že neexistují morální a etická pravidla, která ve všech kulturách zasluhují stejný respekt. Z hlediska nejextrémnějšího relativismu, nacistické Německo je posuzováno stejně nehodnotitelné jako antické Řecko.

Co by měli antropologové s etnocentrismem a kulturním relativismem dělat? Autor této knihy (Kottak) je přesvědčen, že hlavní věcí antropologie je předkládat (prezentovat) přesné a správné záznamy, popisy a vysvětlení či výklady (explanace) kulturních jevů (fenoménů). Antropolog nemusí schvalovat (souhlasit, uznávat) takové věci jako je infanticida (zabíjení dětí např. z obavy, že by se nemusely uživit), kanibalismus (lidojedství, lidožroutství, resp. pojídání/požírání příslušníků téhož druhu) a torturu (týrání a mučení), ale zaznamenává jejich existenci a pokouší se určit jejich příčiny. Ovšem, každý antropolog má na výběr, kde chce terénní výzkum provádět.

Někteří antropologové se rozhodli nestudovat, resp. nechtějí studovat nějakou konkrétní (partikulární) kulturu či lokalitu, neboť zjistili již předem nebo na počátku terénního výzkumu, že chování a vystupování zde praktikované, je neslučitelné s morálkou, resp. se přičí morálnímu citu.

Antropologové respektují, tj. mají ve vážnosti a úctě, lidskou diverzitu (rozmanitost, různorodost, pestrost). Většina antropologů ve svých sděleních o jiných kulturách se snaží být objektivní, přesní a sensitivní (citliví). Ovšem, objektivita, (věcnost, předmětnost, nestrannost) a sensitivita (citlivost a citovost) a transkulturální perspektiva (pohled napříč různými kulturami, průřez), neznamená, že antropologové mohou ignorovat (opomíjet, nedbat) mezinárodní standardy morálky a práva.

UNIVERSALITA, PARTIKULARITA A GENERALITA (Universality, Particularity, and Generality)

(Poznámka: universalita=všeobecnost, všestrannost, všeobecná platnost; partikularita=částečný, dílčí, jednotlivý, speciální, konkrétní; generalita=obecné, mezi univerzálním a partikulárním, týkající se několika případů.)

Antropologové se shodují, že kulturní učení je jedinečně (unikátně) rozvinuto u Hominidů, že kultura je hlavním důvodem a příčinou lidské přizpůsobivosti (adaptability) a že schopnost a duševní způsobilost (kapacita) pro kulturu je sdílena všemi skupinami lidí. Antropologové též jednotně či jednomyslně uznávají a souhlasně přijímají názor či učení (doktrínu jako soustavu zásad a pouček), která vznikla či byla navržena již v 19. století: o „psychické jednotě člověka“.

Antropologové přijali tezi o **biopsychologické rovnosti** všech lidských skupin (populací) . To znamená, že ačkoliv *jedinci* jsou ve svých duševních schopnostech a možnostech (kapacitách), citových a rozumových (emocionálních a intelektuálních) sklonech, snahách a zaměřeních (tendencích) různí, člověk od člověka se liší, všechny lidské *populace* mají pro kulturu rovnocenné duševní předpoklady a schopnosti, a v tom jsou si rovni! Bez ohledu na fyzický vzhled a genetickou výbavu, lidé mohou přijmout či naučit se *jakoukoliv* kulturní tradici.

Abychom dobře porozuměli tomuto problému, uvažme jen, že soudobí Američané a Kanadčané jsou geneticky “namíchaní” (genetická směs či směsice), jsou potomky lidí, kteří přišli z celého světa. Naši předkové byli geneticky velmi rozmanití a pestří, žili v různých zemích a na různých kontinentech a podíleli se na stovkách kulturních tradic. Ovšem, dřívější osadníci (kolonisté), pozdější přistěhovalci (imigranti) a jejich potomci, ti všichni se stali aktivními účastníky amerického a kanadského života (srv.“melting pot“- tavící tyglík). Všichni nyní sdílejí společnou národní kulturu. Abychom poznali (a uznali) biopsychologickou rovnocennost, nelze odmítat rozdíly mezi populacemi. Při studiu lidské diverzity (rozmanitost, různorodost, pestrost) v prostoru a čase, antropologové rozlišují mezi univerzálním, partikulárním a generalizovaným.

Určité biologické, psychologické, společenské a kulturní znaky (rysy, charakteristiky) jsou *univerzální*, které jsou přítomny u všech lidských skupin, resp. jsou sdíleny všemi lidskými populacemi a v každé kultuře. Jiné znaky jsou pouze *generalizované*, tj. společné jen pro některé, ale nikoliv všechny lidské skupiny. Ještě jiné znaky jsou *partiukulární*, jedinečné (unikátní) pro určité (konkrétní) kulturní tradice.

UNIVERZALITA – VŠEOBECNÉ ZNAKY (Universality)

Univerzální, tj. (vše)obecné znaky, jsou takové znaky, které více či méně odlišují *Homo sapiens sapiens* od jiných živočichů (BROWN 1991). Biologicky založené či podmíněné univerzálie (všeobecné znaky všech lidí), zahrnují zejména dlouhodobou závislost dětí, celoroční (nikoliv sezónní) sexualitu a složitý mozek, umožňující nám používat symbolů, jazyka a nástrojů. Psychologické univerzálie vznikly z biologie člověka a ze zkušeností ve všech případech společných vývoji člověka.

Mezi společenskými univerzáliemi (sociálními všeobecnými znaky) je život ve skupinách a nějaký určitý druh rodiny. Ve všech lidských skupinách kultura organizuje společenský život (život společnosti) a závisí na společenských interakcích (vzájemné působení, ovlivňování, součinnost) k jeho vyjádření a přetrvávání.

Rodinný život (život rodinou) a společné sdílení potravy jsou univerzální. Mezi nejvýznamnější všeobecné, univerzální znaky patří **exogamie** (uzavírání sňatků mimo rodinu a hledání partnera mimo svoji skupinu) a **tabu incestu** (zákaz sňatku nebo sexuálního poměru mezi blízkými příbuznými). Lidé všude považují některé jedince za natolik příbuzensky blízké, že jejich sňatek nebo sexuální styk, jsou zakázány. Různé kultury se ovšem liší v tom, *kterí* lidé to jsou. Přestoupení (porušení, nedodržení) tohoto zákazu – tabu – je *incest*, jemuž je zabraňováno a který je trestán v různých kulturách různě. Jestliže incest je zakázán, pak exogamie, tedy příbuzenské pravidlo, které přikazuje hledat si partnera za účelem sňatku mimo vlastní skupinu, je nevyhnutelná.

Protože exogamie spojuje či propojuje lidské skupiny dohromady do větších společenských systémů (sítí), stala se rozhodující a klíčovou (krucialní) v evoluci Hominidů. Exogamie se rozvinula na bázi takových tendencí či sklonů, které byly pozorovány též u jiných primátů. Soudobé studie opic a lidoopů (monkeys and apes) zjistily, že tyto živočichové se rovněž vyhýbají vyhledávání partnerů (mating) mezi nejbližšími příbuznými nebo příslušníky rodu, a často se párují a páří mimo skupinu v níž se narodily.

PARTIKULARITA - ZNAKY JEDINEČNÉ

(Particularity)

Mnoho kulturních znaků (rysů, charakteristických vlastností) v důsledku difuze (prolínání, prostupování, pronikání) i nezávislé vynalézavosti čili invence (důvtip, nápady) je široko daleko společných, jako (vše)obecné znaky kultury, tj. figurují jako kulturní univerzálie. Nicméně, rozdílné kultury zdůrazňují různé věci či kladou důraz na různé detaily. Kultury jsou založeny na vzorech a vzorcích (pattern=pravidelně se opakující uspořádání něčeho) a jsou integrovány (sjednocovány v celek) různě a odlišně, a vyznačují se obrovskou variabilitou a diverzitou (rozmanitostí, různorodostí, pestrostí).

Nezvyklé a neobvyklé, zvláštní a exotické (cizokrajné, přicházející z neznámých krajů, nápadně neobvyklé) životní praktiky a přesvědčení či názory (např. náboženství) propůjčují či dodávají partikulárním, tj. lokálním, jedinečným kulturním tradicím rozlišující či odlišný význam, charakteristické zvláštnosti, typické místní znaky.

Mnoho kultur rituálně (obřadním způsobem) zaznamenává takové univerzální události životního cyklu (které platí vždy a všude a pro každého) jako jsou: narození, dospívání čili puberta, dozrávání čili adolescence, sňatek, rodičovství čili mateřství/otcovství a úmrtí. (Poznámka: u nás např.: křtiny, iniciační procesy, svatba vč. hostiny, foto a video, svatební cesta, Den dětí, Den matek, pohřeb a panychida apod.). Ovšemže, různé kultury se liší a jsou rozmanité právě v tom, které události a jak si zasluhují speciálních obřadů, resp. oslav. Američané například oceňují a dbají na okázalou, nákladnou a štědrú svatbu jako společensky vhodnější než bohatý, tj. na nákladech nešetřící, pohřeb. Ale např. kmen Betsileo na Madagaskaru má na tytéž věci názor právě opačný. Svatební obřad je menší (méně důležitou, méně významnou) událostí, která svede dohromady právě tak manželský pár a několik málo příbuzných. Ale naopak pohřeb je měřítkem společenského postavení zemřelého a úspěšnosti naplnění životní dráhy, a taková událost může přivábit až na tisíce lidí. Když Betsileo vydávají peníze na hrobku, říkají, že zde přece budou trávit celou věčnost ve společnosti svých zemřelých příbuzných. Jak rozdílné od vzrůstajících preferencí (upřednostňování) soudobých Američanů mít rychlý a laciný pohřeb nebo kremaci (pohřeb žehem), které by příslušníky kmene Betsileo vyděsily (naplnily děsem a hrůzou), neboť jejich kosti, resp. pozůstatky, jsou uctívanými předměty (rituálními objekty).

Kultury varírují, jsou různé, odlišné a rozmanité, co do svých názorů a přesvědčení (v co věří) a co do životních praktik (stereotypy, ustálené, automatizované představy, navyklý způsob reakce, způsoby jimiž posuzují určité etnické skupiny, celé národy, skupiny obyvatel na základě tradic a předsudků (heterostereotyp), ale i sebe (autostereotyp).

Zaměříme-li se a pokusíme-li se vysvětlit alternativní zvyky (založené na jiné možnosti), antropologie nás nutí přehodnocovat naše vlastní, důvěrně známé, resp. zažitě způsoby myšlení. Ve světě plné kulturní diverzity, soudobá

americká (srv. česká a kterákoliv jiná) je právě jen jednou variantou (obměna či možnost z mnoha jiných), a ne o nic víc přirozenější než jiné.

GENERALIZACE – ZNAKY ZVLÁŠTNÍ (Generality)

Mezi obecným a jedinečným je střední oblast, která obsahuje zobecnělé (generalizované), zvláštní kultury: pravidelné jevy, které jsou zvláštní proto, že se objevují v různém čase a na různých místech, ale nikoliv u všech kultur. Jedním z důvodů vzniku zvláštních kultur je difuze (prolínání, prostoupení, pronikání). Různé společnosti mohou sdílet tytéž názory, přesvědčení, stereotypy a zvyky, díky přejatým kulturním výpůjčkám nebo kulturním dědictvím či odkazům od společných kulturních předků. Jiné zobecnělé (generalizované) zvláštnosti mohou vznikat *nezávislou invencí* (myšlenky, nápady, vynálezy) těžže kulturních znaků nebo stereotypů (vzorů, vzorců chování), ale ve dvou nebo více kulturách. Stejně nebo podobné potřeby a okolnosti vedly lidi v různých zemích k inovacím, tj. zavádění novosti paralelními čili souběžnými cestami (srovnej fenomén “equifinality“: docíci stejného výsledku z různých východisek a různými cestami). Samostatně a nezávisle objevili totéž, resp. to samé či stejné řešení kulturních problémů, stejný výsledek nebo stejné uspořádání či zorganizování systému (aranžmá). Jedním z generalizovaných znaků je existence *nukleární rodiny* v mnoha společnostech, ale nikoliv ve všech. Nukleární rodina je příbuzenství rodičů a jejich dětí. Ačkoliv mnoho Američanů střední společenské vrstvy vidí nukleární rodinu jako vlastní, resp. považuje ji za vlastní “přirozenou“ skupinu, není to však zcela všeobecný jev, tj. není univerzální. Například, zcela chybí (neexistuje) u Nayarů, kteří žijí na Malabar Coast (Malabarské pobřeží: JZ Přední Indie u Arabského moře). Nayarové žijí v domácnostech vedených ženami, ale manželé a manželky nejsou mimo nebo na okraji skupiny. V řadě jiných společností je nukleární rodina skryta ve větších příbuzenských celcích či skupinách, jako jsou: široká či velká rodina, rod, klan (viz SLON). Ovšem, nukleární rodina je prominentní forma (významný, čelný představitel) v mnoha technologicky jednoduchých (primitivních) společnostech, které se živí lovem a sběrem. Je to též významná, resp. příznačná příbuzenská skupina u soudobých Severoameričanů a Západoevropanů středních tříd. Později bude podán výklad nukleárních rodin v základních příbuzenských jednotkách u specifických skupin.